

Oana Dorobanțu

SZÖVETSÉGESSÉG ÉS PERFORMATIVITÁS: MIT JELENT SZÖVETSÉGESNEK LENNI?

A Szabad Oldalak kollektíva tisztában van a fizikai könyvek ökológiai hatásával, ezért emlékeztetjük aszt hogy:

Oszd meg

a könyveid szeretettel a családból vagy a közösségből.

Ajándékozd el

a könyveket, amelyekre már nincs szükséged.

Ne dobd el

soha a könyveket, még ha megrongálódtak sem. Valaki másnak örömet okozhat.

Javítsd meg

Keríts időt, hogy megjavíts egy könyvet és adj esélyt, hogy másokhoz eljusson.

Csak azt vedd meg, amire szükséged van

Ne vásárolj könyveket dísznek. Azt vedd meg, ami tényleg érdekel.

pagini-libere.ro

facebook.com/editurapaginilibere

instagram.com/paginilibere

editurapaginilibere@protonmail.com

aszem.info

facebook.com/aszempont

aszempont@gmail.com

A Pagini Libere (Szabad Oldalak) egy anarchista kiadó.

Decentralizált, autonóm és horizontálisan szerveződő kollektíva. Román és – alkalomadtán – más nyelvű nyomtatványaink (könyvek, brosrák, fanzinek) kiadásával az a célunk, hogy a jelenlegi kapitalista és autoritárius rendszernek ellenállni képes személeteket és gyakorlatokat népszerűsítsünk, ösztönözzünk.

A libertárius hagyományban a pamflet, a rejte és titkon nyomtatott kiadványok gyakran közkezen forogtak, szabadon. A Pagini Libere Kiadó folytatni kívánja ezt a hagyományt és arra bátorít mindenkit, hogy használja, adaptálja és – ha indokolt – módosítsa szövegeinket. Az egyetlen kitétel az, hogy mindez ne kereskedelmi célból történjen. Arra kérjük azokat, akik az általunk kiadott anyagokat vagy az azokból kiragadott részteket használják, amennyiben lehetséges, jelezzék a forrást.

A szem egy önszerveződő és nem hierarchikus romániai, magyar nyelvű társadalomkritikai és kulturális online folyóirat.

Elméleti, tudományos és kritikai publikációinkon keresztül szociális problémákra igyekszünk reflektálni. Erdélyi folyóiratként abban a sajátos helyzetben vagyunk, amely lehetővé teszi, hogy összekötő kapocsként működhessünk a magyar és a román kritikai kultúra, valamint a határon innen és túli magyar nyelvterületek és más európai kritikai kezdeményezések, publikációs felületek és politikailag aktív csoportok között.

A hallgatásod nem véd meg *feminista fordítássorozatunk* korábbi két szövege – A Combahee River Collective nyilatkozata és Kimberlé Crenshaw Ted-beszédének magyar átirata, Az interszekcionalitás sürgőssége – *antirasszista szövegblokkot indít a sorozaton belül. Az identitással és a nemi, rasszhoz köthető, szexuális stb. elnyomások összefonódó jellegével, vagyis az interszekcionalitással egyesült államokbeli kontextusban foglalkozó szerzők után, Oana Dorobanțu romániai roma feminista újságíró, aktivista és kommunikációs szakember cikkét közöljük, mely eredetileg a Problema românească: o analiză a rasismului românesc [Román/romániai probléma: a romániai rasszizmus elemzése] című, Oana Dorobanțu és Carmen Gheorghe által szerkesztett, 2019-ben publikált kötetben jelent meg.*

A Problema românească az első románul megjelent a romániai romaellenes rasszizmussal¹ foglalkozó szöveggyűjtemény, mely történelmi, kulturális és szociológiai elemzéseket, illetve a szerzők saját tapasztalataiból kiinduló esszéisztikus írásokat tartalmaz. „A rasszizmust nem a romák, hanem a nem-romák problémájának tekintjük, amely hatással van a romákra” - írja a kötet címéről a bevezetőben Mihaela Drăgan és Oana Dorobanțu. A román/romániai probléma megfogalmazás több mint pusztán szemantikai jelentőség, ugyanis megmutatja, hogy a nem-roma többség felelősséggel tartozik a rasszizmus problémájának tudatosításáért és az elnyomás elleni aktív küzdelemért, a rasszista elnyomás megismétlésének meggátolásáért és leépítéséért a társadalomainkban. Dorobanțu alábbi szövege is ide kapcsolható, a nem-roma személyeknek az antirasszista küzdelemmel való szövetségesei pozíciójáról ír a hatalom és hatalmi dinamikák szociológiai dimenziójából kiindulva. Senki sem szabad, amíg nem vagyunk mind szabadok!

Ugron Nóra sorozatszerkesztő bevezetője

1. Románul és angolul tudóknak ajánljuk az Oana Dorobanțu által összeállított roma fókuszú antirasszista szakirodalmi listát, mely itt letölthető: <https://drive.google.com/file/d/10gm8BdCXxK9TL-shFMg-uHXsPDFVjFxl/view>

SZÖVETSÉGESSÉG ÉS PERFORMATIVITÁS: MIT JELENT SZÖVETSÉGESNEK LENNI?²

Ebben a fejezetben a rasszizmusmentesség és az antirasszista munka közötti különbséget fogom vizsgálni, kifejtve, hogy a semlegesség és a nem-rasszista szemlélet miért hamis toposz, valamint rámutatva arra, mi alapján ismerhető fel és különböztethető meg egymástól a szövetségesség és a performatív szövetségesség. Utóbbi terminus (angolul *performative allyship*) az Amerikai Egyesült Államok színes feminista aktivistáinak – mint Ericka Hart és Rachel Cargle – diskurzusából származik.

A felvázolandó árnyalt és összetett szituáció érthető olvasatának érdekében a hatalom és performativitás fogalmait használok és definiálok az etnikai (vagy rasszhoz köthető) hovatartozás és antirasszizmus vonatkozásában, mindent román viszonylatban alkalmazva. Amennyiben a szöveg olvasása kellemetlenséget, bűntudatot vagy szégyenérzetet vált ki, kérlek, vizsgáljátok meg ezt a kényelmetlenséget és próbáljátok meg feltárni mi idézi elő ezt a sebeshetőséget. Próbáljátok meg válaszolni a következő kérdésekre: mit szeretnél megvédeni? A védelem szükségességéről van szó, vagy egy, az egyenlőtlenségek fenntartására hivatott, társadalmilag és kulturálisan a kollektív mentalitásunkba ágyazott koncepcióról?

A szövetségesség, amely alatt jelen esetben a szövetségi minőséget értjük (angolul *allyship*), olyan, marginalizált csoporton kívül elhelyezkedő személyre vonatkozik, aki a társadalmi igazságosság megvalósítására törekszik. Így az a heteroszexuális személy, aki hisz az LGBTQIA* közösségnek járó egyenlő jogokban és bánásmódban, valamint tesz is ezek érdekében, az LGBTQIA*-mozgalom szövetségésének tekinthető. Hasonlóképpen egy *gadjo* (roma nyelven 'nem roma egyén'), aki támogatja a romák és nem romák egyenlőségét, és hisz a romákat megillető előítélet-mentes bánásmódban, tevékenysége és a

2. A szöveg románul *Alianță și performativitate: ce înseamnă să fi aliat?* címmel a *Problema românească: o analiză a rasismului românesc* (Oana Dorobanțu és Carmen Gheorghe szerk., Hecate, 2019) kötetben jelent meg.

romák egyenjogúságáért fellépő mozgalomban való részvétele alapján a romák szövetségésének tekinthető. A szövetségesség kérdése azonban ennél sokkal árnyaltabb, mivel a társadalmi rétegződéshez, valamint a kisebbségek és a többségek közötti hatalmi dinamikákhoz kapcsolódik. Mielőtt rátérnénk a szövetségesség különböző megjelenési formáinak jellemzésére, meg kell ismerkednünk a hatalom és a hatalmi dinamikák fogalmával.

A hatalom fogalmát Max Weber német szociológus meghatározása alapján vizsgáljuk: a társadalmi szereplőknek az a minősége, „amivel megvalósítják elképzeléseiket [...] akár ellenállás dacára is” (1946: 181). Eszerint azt a képességet nevezzük hatalomnak, amely különböző mechanizmusok által alkalmas társadalmi kontroll gyakorlására, és egyúttal mások viselkedésének befolyásolására.

Ilyen értelemben egyes csoportok, társadalmi szinten, több hatalommal rendelkeznek mint mások, melyre a hatalomért folyó, azt megvalósító, átörökítő és kontrolláló társadalomtörténeti folyamatok során tettek szert (Omi és Winant, 2007). Ilyen folyamatként említhető például a rabszolgaság, a kolonizáció, a faji projektek (Uo., 224), a nemi politikák, a tudományos rasszizmus, a népirtás, az eugenika, de a társadalmi mozgalmak és forradalmak is. Ezek a társadalomtörténeti folyamatok társadalmi egyenlőtlenségek kialakulásához vezetnek, melynek alapját a különböző csoportokra ruházott különbségek vagy a közöttük létrejött különbségek képezik (Solga, Berger & Powell, 2009). Az egyenlőtlenségek létrejött vagy szerzett formái a társadalmi különbségek azon következményeire utalnak, amelyekre már kialakult valamilyen kontrollmechanizmusunk, például az osztálykülönbségek vagy az oktatási szakadék esetében. A felsőfokú végzettséggel és az alacsonyabb iskolázottsággal rendelkezők között fellépő egyenlőtlenségek meghaladhatóak diploma vagy más bizonyítványok megszerzésével. A ráruházott egyenlőtlenségek mintázataival már nehezebb felvenni a küzdelmet, mivel az egyén nem változtathat rajtuk pusztán individuális akarata révén. Azokról az emberi jellemzőkről van szó, amelyekre társadalmi interakciók során ismerünk rá és amelyekre nem lehet változtatni: bőrszín, rassz/etnikum, társadalmi nem, képességek, szexuális

orientáció és így tovább (Uo.). A társadalomban – mint egy emberek közötti kapcsolatokra épülő struktúrában – komplex egyenlőtlenségrendszer mutatkozik meg, tehát a különböző egyenlőtlenségek nem egymástól függetlenül léteznek. A különféle társadalmi csoportok változatos ráruházott és szerzett egyenlőtlenségek mentén alakulnak, ami azt jelenti, figyelniük kell arra, hogy a marginalizált identitások kereszteződése azaz interszekciói miként befolyásolják az ezekkel az identitásokkal azonosulók életét. Például egy középosztálybeli fehér nő, egy középosztálybeli roma nő és egy középosztálybeli roma férfi marginalizálása mindhárom esetben másképp működik. Míg a roma nő nemében azonos az elsőként említetttel és etnikai hovatartozása közös a harmadikkal, a problémák, amelyekkel szembesül, egyaránt kapcsolódnak nemhez és etnikumhoz, illetve a kettő azon metszéspontjához, melyet a két identitás külön-külön nem fed le.

A hatalom Weber-féle meghatározása megkülönbözteti a kortárs társadalom eltérő hatalmi rendszereit, amelyek különféle társadalmi egyenlőtlenségekhez vezetnek: szexizmus, rasszizmus, osztályon, életkoron, képességeken, szexualitáson alapuló megkülönböztetés stb. A társadalmi egyenlőtlenségek nem csupán a hatalom társadalmi eloszlásának termékei, hanem okai is. A hatalom társadalmi eloszlása pedig magának a hatalomnak a működési dinamikáit determinálja, vagyis a társadalmi csoportok egymással folytatott interakcióinak formáit, melyek az egyes csoportok által birtokolt hatalom függvényei. Ezeket a dinamikákat nem kétdimenziósnek kell elképzelni, hanem a társadalmi pozíciók komplex hierarchikus hálózataként, melyeket az emberek belaknak, és amelyek társadalmi előnyöket és hátrányokat határoznak meg. A hatalmi pozíciók nem önállóak, a közöttük fennálló kapcsolatok kontextusában léteznek, ahol az ember leigázhatóvá válik például etnikai jellemzők miatt, de a nemi identitás szempontjából akár kiváltságos szerepben is találhatja magát azonos etnikumú társaival szemben (pl. roma férfi és roma transznemű nő), de a társadalmi identitások mentén bármilyen más konfiguráció is létrejöhet. Újra kihangsúlyoznám itt a hatalom fogalmának szociológiai dimenzióját: ebben a

fejezetben a hatalmat nem az egyén, hanem a csoport szintjén tárgyaljuk; ilyen értelemben egy társadalmilag privilegizált csoporthoz tartozó személy szociológiai szempontból hatalmat birtokol, de egyéni szinten nem feltétlenül. Tehát nem hatalmon lévő emberekről beszélünk, hanem arról, hogy az egyén társadalmi előnyökben részesül általa, hogy valamely privilegizált társadalmi csoporthoz tartozik. Ez az előny önmagában is megtestesíti a hatalmat, amelyvel egy kiváltságos csoportból származó személy rendelkezik a marginalizált csoportba tartozó emberek felett. A hatalom egy olyan alkotóelem, amely nem hiányzik a szövetségi viszonyból sem, és ezáltal segít a szövetségi minőség társadalmi státuszaként való értelmezésében. A privilegizált csoportokhoz tartozók azért öltik magukra ezt a szerepet, hogy kiegyensúlyozzák a hatalmi viszonyokat a csoport között, melynek ők is részesei, illetve a társadalmi szempontból ennél hátrányosabb helyzetűeket tömörítő csoporthoz tartozók között. A szövetségesség hitelessége szempontjából fontos, hogy megvizsgáljuk az ezen belül azonosítható hatalmi dinamikákat. A szövetségesekre olyan kiváltságokkal bíró egyénekként tekinthetünk, akik elősegítve a társadalmi csoportok közötti hatalmi különbségek kiegyenlítését, támogatják a marginalizált csoportok megerősödését (angolul *empower*).³ A kifejezés szociológiai dimenziójának megértéséhez figyelembe kell venni a hatalmi dinamikákat. Bizonyos csoportok – például a romániai romák – a történelem során egyszer sem rendelkeztek hatalommal: az állam, a bojárok és a Román Ortodox Egyház (BOR) 500 éves rabszolgatartása megfosztotta őket jogaiktól és méltóságuktól (Hancock 2002), egyúttal a nem romák számára lehetővé vált egy kényelmesebb életvitel, az erőforrásokhoz való fokozott hozzáférés és tágabb képviselet az állami intézményekben. A porajmos avagy a roma holokauszt során 11 000 romát öltek meg kegyetlenül a transznisztriai lágerben (Wiesel-bizottság

3. A szerző románul az *a împuternici* szót használja a *to empower* megfelelőjeként, és jelzi, hogy a román nyelvben nem létezik olyan szó, amely teljes mértékben fedné az angol szó azon jelentésrétegét, mely a hatalom megszerzéséhez/megerősödéshez alkalmas hely megteremtésére vonatkozik és nem valamilyen hatalommal való felhatalmazásra, mint ahogyan azt a román fogalom jelöli. Magyarul a *megegyezés/megegyezés* szót használjuk. (ford. megj.)

2004), továbbá további 11 000 romát traumatizáltak, betegítettek meg és taszítottak nyomorba. A roma etnikum és kultúra el nem ismerése a Ceaușescu-időszak asszimilációs politikájában nehezen számszerűsíthető mértékben tette tönkre a romák önértékelését. Marginalizálásuk számos formája a mai napig fennáll, gondolunk itt a szegregált oktatásra, a kényszerű kilakoltatásokra, az egészségügyi szolgáltatásokhoz és a munkaerőpiachoz való korlátozott hozzáférésre stb. (FRA 2014, FRA 2019). Mindaddig, amíg ezekkel az eseményekkel és történeti távlatokkal nem foglalkozunk, az erőviszonyok eloszlása továbbra is hátrányosan fogja érinteni a romákat. Ebben a képletben kizárólag a romák tudnak megoldásokat és módszereket javasolni a múltbeli és jelenlegi igazságtalanságok kezelésére, megoldására és leküzdésére. Így értjük meg, hogy egy marginalizált csoport hatalmának növelése magában foglalja igényeik és követelményeik meghallgatását, lehetővé téve számukra a lehetséges megoldások konceptualizálását és megvalósítását azoknak a privilegizált személyeknek a támogatásával, akik feladják saját hatalmukat az újabb feltételek és lehetőségek megteremtésének érdekében, alkalmat teremtve a marginalizált csoportok számára a saját közösségi problémáikkal való szembenézésre. A megerősítés (*to empower*) tehát a kiváltságos csoporttagként birtokolt szimbolikus hatalom feladását jelenti. A szimbolikus hatalom, amely *soft power*-ként is ismeretes, a társadalmi és kulturális dominanciarendszer fenntartásának hallgatólagos formáira vonatkozik (Bourdieu és Passeron, 2013). Ezek megszilárdítják a már kulturálisan beágyazott társadalmi hierarchiát elrejtve az annak alapjait képező hatalmi viszonyokat (Uo.). Például az oktatás is egy ilyen mechanizmus, mely olyan értelmezéseket legitimál, amelyek forrása kizárólag egy domináns csoport perspektívája, és kizár, illetve hiteltelenít más nézőpontokat.

Ez az autentikus szövetségesség célja: a privilegizáltak privilégiumaikkal élve lehetőséget teremtenek a marginalizáltak felemelkedésére. A szövetségességi viszony hitelessége a szolidaritáson és egy közös ügyön, nevezetesen a társadalmi igazságosságon áll vagy bukik, ami akkor válik lehetségessé, ha lebontjuk a kiváltságos csoportok szimbolikus kontrollját, amit a kiszolgáltatott

csoportok mozgástere és az erről folyó diskurzusok fölött gyakorolnak. Ha egyenlőséget és társadalmi igazságosságot akarunk, akkor a privilegizált csoportoknak félre kell állniuk és el kell halkulniuk a marginalizációt illető ügyekben. A privilegizált csoportoknak meg kell hallgatniuk a marginalizáltakat, és privilégiumaikat felhasználva erősíteniük kell a kirekesztettek hangján. Ha a privilégiummal rendelkezők nem lépnek hátrébb, és továbbra ragaszkodnak ahhoz, hogy kontroll alatt tartsák a társadalmi igazságosság eléréséhez szükséges teendőkről szóló narratívákat, megfosztják a szóban forgó csoportokat a számukra alapvetően szükséges, megígért mozgástértől. Mindez végül ugyanazokat a mechanizmusokat tartja fenn, amelyek elsősorban lehetővé tették a társadalmi igazságtalanságot. A társadalmi igazságosság megvalósításáról folytatott vitát eddig a cisznemű, fehér, heteroszexuális, neurotipikus, fogyatékoság nélküli közép- és felsőosztálybeli ortodox keresztény férfiak uralták. A hangadó szemléletet leíró lista hosszú, boncolgassuk:

- a közép- vagy felsőosztálybeliek által hangoztatott véleményeket jobban értékeli, mint az alsóbb osztályokból jövőket;
- a fehér hangok hallhatóbbak, mint a színeseké (beleértve a romákat is);
- a heteroszexualitás a queer identitások hátrányára normaként működik;
- a neurotipikus és fogyatékoság nélküli emberek szabályozzák a fogyatékosággal élők életlehetőségeit;
- a cisznemű személyeket elfogadják és biztonságban vannak, míg a transzneműek veszélyben vannak nemi identitásuk miatt;
- a férfiaknak több lehetőségük van, nagyobb a biztonságérzetük, jobban tiszteletben tartják őket, mint a többi nemi identitáshoz (akár nőkről, nem bináris személyekről, genderfluid, nemsemleges vagy bármilyen más transznemű tapasztalatokról beszélünk) tartozókat;
- az ortodox kereszténység határozza meg az élet minden területét Romániában, míg a többi vallást vagy a nem vallásosságot visszaszorít-

ják és fenyegetik.

A társadalmi privilégium dekonstrukciójának célja a hatalom hallgatólagos technikáinak a feltárása a társadalomban, és nem a kiváltságos helyzetben lévők demonizálása vagy támadása. Ha támadásnak érzed, amikor valaki felhívja a figyelmed a privilegizált helyzetedre, elemezd kellemetlenséged forrását, próbáld meg kideríteni, mi is áll reakciód hátterében. A privilégium erős védelmi ösztönrel rendelkező, az emberi tudatba mélyen beágyazódott parazitaként viselkedik. Felszínre kerülése után rátapad a hordozó személyiségre és önvédelmi célból hamis sebezhetőségi reflexeket produkál. A belénk ivódott mentalitás mely része érzi magát sebezhetőnek, amikor valaki kiváltságos helyzetünkre emlékeztet? A domináns csoport szimbolikus ereje a kiszolgáltatott csoport felett. Bourdieu és Passeron azzal érvel, hogy a *soft power* szimbolikus erőszak révén tartható fenn: bizonyos legitimnek beállított értelmezések elrejtik az értelmezés hátterében álló hatalmi viszonyokat (2013: 4). Amikor az erőviszonyok felszínre kerülnek, az adott jelentések legitimitása önkényesnek bizonyul, és már nem látszik olyan kétségtelenül pontosnak, amint azt a *soft power* sugallja. A jelentésrétegek ilyen jellegű alkalmazása, amely társadalmi és kulturális hierarchiákat hoz létre, közvetett módon szubverzív diszkurzív gyakorlatok révén valósul meg, melyeknek hatalmukban áll konstruálni és előállítani azt a társadalmi valóságot, amelyben együtt élünk; így tehát az egyének nem társadalmilag függetlenül léteznek, hanem a körülöttük zajló diskurzusok, történelmi események és társadalmi mozgalmak produktumaként érthetők (Foucault 1980: 117). Ilyen módon az olyan események, mint a rabszolgaság, kolonizáció, globalizáció, holokauszt stb, az oktatásban, médiában vagy kultúrában folyton visszatérő diskurzusok, de ugyanakkor a forradalmak vagy a társadalmi mozgalmak (pl. feminizmus) is hozzájárulnak az egyéni és kollektív képzelet megformálásához. Egy privilegizált csoport tagjaiként a hamis narratívák megismerésére és leküzdésére irányuló személyes erőfeszítés hiányában belénk oltódik, hogy privilégiumunk munkánk eredménye, és nem abból fakad, hogy a csoport, amelynek részesei vagyunk,

társadalmi és történelmi szinten hatalmi pozícióban volt, és megkönnyítette számunkra a dolgokat, miközben megnehezítette azoknak, akik különböznek tőlünk. Bourdieu és Passeron ezt a keletkezés amnéziájának (fr. *l'amnésie de la genèse*) nevezi, miszerint a dolgok azért olyanok amilyenek, mert mindig is úgy voltak (2013: 9), és nem azért, mert bizonyos csoportok hatalmi helyzetüknél fogva képesek voltak a dolgok menetének megváltoztatására. Azáltal, hogy bizonyos csoportok szimbolikus hatalmának eredete feledésbe merül, nagyon könnyen elhihetjük, hogy a társadalmi hierarchia természetes dolog és nem egy társadalomtörténelmi termék. Innen már csak egy lépés választ el attól, hogy érvényesnek tartsuk egyik csoport felsőbbrendűségét egy másik felett, az önkényesség körkörös érvekkel – mint például a társadalmi rétegződés funkcionalizmusa – történő tulajdonképpeni álcázása révén.

A történelem folyamán a felsőbbrendűség hamis toposza különböző társadalmi reinkarnációkat katalizált: a nők testének patriarchális ellenőrzését (Freedman 2002), a királyok isteni jogát egy nép irányítására, a tudományos rasszizmust és eugenetikát, a homoszexualitás kriminalizálását, és így tovább. Ugyanakkor a felsőbbrendűség hamis toposza nem az általunk ismert végletekkel (mint a rabszolgaság, népiirtás vagy kolonizáció) kezdődik és nem is azokkal ér véget. A felsőbbrendűség a társadalom felépítésében működő hajtóerő: jelen van az iskolai tankönyvekben, a társadalmi intézményekben, a törvényhozásban és az élet minden jelentősebb vonatkozásában. Bourdieu és Passeron a *szimbolikus erőszak* fogalmával magyarázza a felsőbbrendűség kivételének módját az oktatásban, kultúrában és társadalomban: a szimbolikus erőszak alatt a jelentések legitimként való érvényesítését értjük, a hatalom alapjául szolgáló hatalmi viszonyok elfedése által (2013: 4). Amikor a privilegizált csoportok továbbra is kontroll alatt tartják az általunk tanult és használt diszkurzust és jelentésrétegeket a marginalizált csoportok perspektívájának kárára, a felsőbbrendűség legitimé válik, így a privilégium és a marginalizáció is

fennmarad. A privilégium fogalmának védelme tehát a társadalmi marginalizáció támogatását és megerősítését foglalja magában.

Amikor a társadalmi szövetségességről beszélünk, utalnunk kell a hatalmi dinamikákra, valamint tisztában kell lennünk azzal, hogy ki vagy mi uralja a párbeszédet. Az autentikus szövetségesség lényege a hatalmi viszonyok domináns modelljeinek megsemmisítése, hogy a marginalizált csoportok számára felszabaduljon a marginalizáció fogalmának legyőzéséhez szükséges hatalom. Ezen a ponton különbséget tudunk tenni az autentikus szövetségesség és a performatív szövetségesség között, azonban ehhez meg kell értenünk, hogy mit is jelent a performativitás. Judith Butler *Bodies That Matter (1993)* című forradalmi munkája alapján a performativitás „nem az aktus, mely által egy szubjektum életre kelti azt, amit megnevez, hanem inkább a diskurzus ismétlődő ereje, amely létrehozza az általa korlátozott és szabályozott jelenségeket” (1993: 2). Így a performativitás nem csupán egy (előadott) szerepet jelöl, hanem hatások (performatív) sorozatát idézi elő. Butler számára a társadalmi nem egyszerre előadott és performatív, vagyis a társadalmi nem nemcsak az a szerep, amelyet eljátszunk, hanem ennek a szerepnek a folyamatos megerősítését is szolgálja: a társadalmi nem performálásával nemcsak kifejezzük a nemi identitásunkat, hanem megerősítjük azt is, amit a nemünk a külvilág számára képvisel. Így annak érdekében, hogy a külvilág számára érthető legyen a nemi identitásunk és kifejezés módunk, engednünk kell bizonyos általánosan elfogadott közérthetőségi normáknak. Egy tett performativitása és a performativitás közérthetőségi szabályai Butler elméletének azon kulcstényezői, melyek a szövetségesség szempontjából számunkra lényegesek. A szövetés egy marginalizált csoporton kívül elhelyezkedő személy, aki cselekedeteivel segíti a marginalizált csoportot. Az egyszerű szövetségi státusz mások szemében bizonyos jellemzőkkel ruházódik fel: a szövetségi jóindulatú, önzetlen, nem rasszista, jó ember. Semmiképp sem rossz. Ez a performatív szövetségesség esszenciája, amely a jó cselekedetekkel való kérdésben létezik. A szövetségesség minden formája

azt a hatást hordozza magában, hogy a szövetségést jó emberként ismerjük fel, azonban az autentikus szövetségesség és a performatív szövetségesség közötti különbség abban a mozzanatban ragadható meg, amikor ez a hatás a szövetség céljává vagy motivációjává válik.

A társadalmi szövetségesség fő célja, hogy teret engedjen a marginalizált csoportok megerősödésének (*empowerment*), de továbbra is vitatható, hogy ez a cél milyen mértékben azonos az úgynevezett szövetségesek motivációival. Sokaknak az antirasszista munka célja a rasszizmustól való elhatárolódás, ami tulajdonképp lehetetlen. A rasszizmus a fehér felsőbbrendűségi érzés (*white supremacy*) következménye, azé a hamis elképzelésé, hogy a fehér emberek felsőbbrendűek és más rasszok vagy etnikumok az alárendeltjeik.

Román kontextusban a nacionalista-keresztény fehér felsőbbrendűség felelős a roma rabszolgaságért, a romák szisztematikus kiirtásáért a holokauszt idején és a jelenkori kirekesztésért. A nacionalista-keresztény felsőbbrendűség azt mondja ki, hogy el kell pusztítani minden nem-fehér, nem ortodox népet, és egyúttal ez egy olyan hatalmi rendszert diktáló erő, melyben a fehérek élenjárók, míg a színesek leigáztak. A nacionalista-keresztény felsőbbrendűség mindenhol jelen van: „a fehér felsőbbrendűség nem a cápa, hanem maga az óceán”, írja a Guante nevű költő, és ha a felsőbbrendűség az élet óceánja, hogyan lehetséges, hogy valaki úgy ússzon át rajta, hogy közben ne legyen vizes? Ez az alapvetés, amit meg kell értenünk: a nacionalista-keresztény felsőbbrendűség és annak rasszista kihatásai közvetlenül és közvetetten beleíródnak kollektív és egyéni mentalitásunkba. A felsőbbrendűség jelen van a történelemtankönyvekben, amelyek figyelmen kívül hagyják a roma rabszolgaságot és népiirtást (CRJ 2016), a tömegmédiában, amely a romákat bűnözőkként mutatja be, a bűnüldöző szervezetekben, melyek szisztematikusán célozzák meg a romákat, a kultúránkban, ahol a vicceink, anekdotáink és az általunk használt kifejezések a romákat gyermekrablókként, tolvajként és civilizálatlan emberekként jelenítik meg, akik szembe szegülnek a modernitással.

Onnan kezdve, hogy a nacionalista-keresztény felsőbbrendűség elutasítja a romákat, a romák elhatárolódhatnak tőle, miközben a keresztény-ortodox fehér nem romák nem osztoznak ebben, mivel fehér-keresztény státuszukból adódóan előnyökre tesznek szert. Ha egy társadalmi csoport egy etnikai kulturális normából való kizárás miatt marginalizálódik, akkor a kulturális normába tartozó csoportok automatikusan előnyökhöz jutnak a normának köszönhetően. A rasszizmus nem csupán a színes népek felszámolásának vágyát jelenti, hanem annak következménye is. A rasszizmus olyan hatalmi rendszer, mely a fehér embereknek kedvez a nem-fehérekkel szemben. Ebben a rendszerben a fehérek vannak hatalmon. Ebből kifolyólag a nem-rasszizmus tulajdonképpen nem valóságos: vagy elfogadod a hatalmi rendszert annak teljes valójában, továbbra is előnyhöz jutva általa, s így rasszistává válva, vagy szembe szállsz a rendszerrel, harcolsz a privilégiumaid ellen, antirasszistává válva. Nem létezik középút, mivel senki nem tudja megkerülni az etnikai kulturális normákat, melyeket a nacionalista-keresztény alapokra épített társadalom szabott ki. Az antirasszista munka állandó folyamatként működik.

Megállapítottuk már, hogy a szövetségesség egy marginalizált csoport megerősítését feltételezi, valamint, hogy a megerősítés magában foglalja egy olyan tér megeremtését, ahol a kiszolgáltatott csoport hangja észrevehetővé válhat, és a lemondást a saját privilégiumokról és hatalmi helyzetről, elfoglalható helyet biztosítva így ezeknek a hangoknak. Ez azt jelenti, hogy társadalmi és egyéni szinten is mind felelősek vagyunk azért, hogy miként bukkannak fel a kulturálisan mentalitásunkba ivódott felsőbbrendűségi struktúrák. A szövetségességnek fel kell készülnie arra, hogy hibázhat. Próbára kell tennie saját hiányosságait, és felelősséget kell vállalnia saját maga antirasszista neveléséért. Aki elutasít minden kritikát, nem autentikus szövetségesség, hanem csupán performálja a szövetségesség szerepét, hogy jó ember színében tűnjön fel. Saját tapasztalatom és sok színes aktivista tapasztalata alapján a performatív szövetségesség valódi motivációja nem a nacionalista-keresztény felsőbbrendűség megkérdőjelezése,

hanem az attól való távolságtartás, miközben továbbra is a felsőbbrendűség haszonélvezői maradnak.

A romák átértékelték saját kultúrájuk marginalizálását és lealacsonyítását, ezért kényelmetlen és tisztességtelen számukra azzal szembeülni, ahogy egy nem roma személy gazdasági és/vagy kulturális tőkére tesz szert ugyanennek a kultúrának a hasznosításával. Amikor egy gadjo koreográfus egy roma koreográfus vagy táncos részvétele vagy kulturális hozzájárulása nélkül hoz létre vagy mutat be egy manea tánc-koreográfiát, nem a nemzeti-keresztény hatalmi rendszer ellen harcol, hanem profitál belőle: ez csak addig jelzi a roma zene iránti *toleranciát*, ameddig ő kontrollálja, hogy milyen tánc társuljon a zenéhez, mindezt egy, a saját maga kultúráját mélyebben értő roma kárára. Egy manele és az elektronikus zene fúzióját létrehozó zenei producer zenei projektjével kizsákmányolja a romák kreatív erejét, és nem a roma kultúra előremozdítása vagy fejlesztése, hanem a gazdasági haszonszerzés és az elismerés megszerzése áll érdekében (a kulturális tőke utólag lehetőséggé vagy gazdasági tőkévé alakítható). Egy gadji könyvszerkesztő, aki nem hajlandó saját magával egyenlőként kezelni egy roma szerkesztőt, arra vágyik, hogy az önéletrajza antirasszista éretnyekkel legyen tele, nem pedig a romák helyzetének megerősítésére alkalmas erőforrások felszabadítására és a nem romák oktatására törekszik. A stílus-tervező, aki roma motívumokat használ, miközben megfosztja kulturális jelentőségüktől, nem a roma kultúra elfogadásáért küzd, hanem megpróbálja magát kulturálisan jártas embernek beállítani.

A performatív szövetségesség a marginalizált csoportokkal szembeni igazságtalanságot, infantilizálásukat és lealacsonyításukat erősíti, miközben megtartja őket a privilegizált csoportok „magasabb” tudásának alávetettjeként. A performatív szövetségesség elvesz a marginalizált csoportok hatalmából, miközben azt a látszatot kelti, hogy hatalmat kínál nekik. Mivel mély meggyőződésük szerint a kiváltságos csoportok gondolkodásban és tudásban felülmúlják a marginalizálódott csoportokat, a performatív szövetségesség támogatja és

erősíti a nacionalista-keresztény felsőbbrendűséget. A kérdés, melynek a fenti szöveg elolvasása után munkálkodnia kell bennünk, és amelyre eseti alapon válaszokat kell keresnünk, a következő: mit tehetünk azért, hogy a szövetségesség a társadalmi igazságosságot tiszteletben tartva működjön anélkül, hogy elkobozná a láthatóságot és az őket megillető teret azoktól, akiknek szükségük van rá?

*Fordította Kuszto Anna és Stanik Bence
Az eredetivel egybevetette Codău Annamari*

BIBLIOGRÁFIA

- Bourdieu, Pierre és Jean-Claude Passeron. 2013. *Reproduction in education, society, and culture*. Londra: Sage.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter*. Londra: Routledge
- Comisia Wiesel. 2004. *Raport final / Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România*. Educație fără Discriminare, August 2016. Online: <http://www.educatiefaradiscriminare.ro/wp-content/uploads/2016/07/Raportul-Comisiei-Internationalepentru-Studierea-Holocaustului-in-Romania.pdf> (Utolsó elérés 12.08.2019)
- Centrul de Resurse Juridice. 2016. *Analiza Manualelor de Istorie*. Centrul de Resurse Juridice. Online: <http://www.crj.ro/wp-content/uploads/2016/11/CRJ-Analiza-Manuale-Istorie-educatie-fara-discriminare.pdf> (Utolsó elérés 12.08.2019)
- FRA. 2014. *Education Situation of the Roma in 11 EU Member States*. European Union Agency for Fundamental Rights. Online: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014_roma-survey_education_tk0113748enc.pdf (Utolsó elérés 12.08.2019)
- FRA. 2019. *Roma*. European Union Agency for Fundamental Rights. Online: <https://fra.europa.eu/en/theme/roma> (Utolsó elérés 12.08.2019)
- Freedman, Estelle. 2002. *Gender and Power*. In *No Turning Back. The History of Feminism and the Future of Women* szerk. Freedman, E. New York: Ballantine Books. Pp. 17-42
- Foucault, Michel. 1980. *Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, szerk. Colin Gordon. New York: Pantheon Books.
- Hancock, Ian. 2002. *We are the Romani People*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- Omi, Michael és Howard Winant. 2007. *Racial formation in the United States*. In *The inequality reader. Contemporary and foundational readings in race, class, and gender*, szerk. Grusky, D.B és S. Szélény. Cambridge: Westview Press. Pp. 222-227
- Solga, Heike, Berger, Peter A. és Justin Powell. 2009. *Soziale Ungleichheit – Kein Schnee von gestern! Eine Einführung*. In *Soziale Ungleichheit. Klassische Texte zur Sozialstrukturanalyse*, szerk. Solga, H., Berger, P.A. és J. Powell. Frankfurt/M: Campus. Pp. 11-45
- Weber, Max. 1946. *From Max Weber: Essays in sociology*. Ford. és szerk. H. H. Gerth és C. W. Mills. New York: Oxford University Press.

Már megjelent:

BROSÚRÁK:

I. Románul

1. *A. Răvășel* – Mircea Rosetti
2. *Adrian Tătăran* – Panait Mușoiu
3. *Andie Nordgren* – Anarhia relațională (introducere de *hopancarusel*)
4. *bell books* – Să înțelegem patriarhatul
5. *Carolina Vozian* – Carte, cocon, cochilie, cameră, chirie
6. *Colin Ward* – Anarhismul ca teorie a organizării
7. *CrimethInc* – Vot vs. Acțiune Directă
8. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike – piticul comunist
9. *David Graeber* – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
10. *David Graeber* – Speranța în comun
11. *Dennis Fox* – Anarhism și psihologie
12. *Necunoscut* – Slogane din mai 68
13. *Emma Goldman* – Căsătorie și iubire
14. *Emma Goldman* – Gelozia: cauze și posibile remedii
15. *Emma Goldman* – Nu există Comunism în URSS
16. *Errico Malatesta* – Anarhia
17. *Giorgio Agamben* – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituate
18. *Institutul pentru Studii Anarhiste* – Genul
19. *Ionuț-Valentin Cucu* – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
20. *Martin Veith* – Neobosit! Iuliu Neagu-Negulescu
21. *M.E.K.A.N.* – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
22. *Mihail Bakunin* – Catehism revoluționar
23. *Murray Bookchin* – Municipalismul libertar
24. *Philip Richlin* – 10 reguli pentru o societate non-violentă
25. *Piotr Kropotkin* – Ordinea
26. *Robert Graham* – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
27. *Veda Popovici* – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
28. *Vlad Brătuleanu* – Anarhismul în România

II. Magyarul

1. A Combahee River Collective Nyilatkozata
2. *bell books* – Feminista politika
3. *bell books* – Megérteni a patriarchátust

4. *Carolina Vozian* – Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvartély
5. *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
6. *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világhírvány idején: Lakhatási igazságság Romániában
7. *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig
8. Határokon átvélő feminista manifesztum
9. *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
10. *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségnek lenni?

III. Angolul

1. *Cosmin Koszor-Codrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century
2. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike – the Communist Pipsqueak
3. *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
4. *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania

IV. Franciául

1. *Veda Popovici* – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

KÖNYVEK:

I. Románul

1. Nicolas Trifon: un parcurs libertar internaționalist – interviuri
2. *Iuliu Neagu-Negulescu* – Arimania
3. *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul

Feminista fordítássorozatunk mot-
tóját - A hallgatásod nem véd meg
- Audre Lorde afroamerikai lesz-
bikus feminista szerzőtől kölcsö-
nőztük. A sorozatban különböző
nemzetközi és romániai interszek-
cionális, antirasszista és antikapita-
lista feminista esszék, elemzések és
manifesztumok magyar fordításait
közöljük, melyek a cinkos csend
helyett a meghallgatást, az elhallga-
tás helyett a felszólalást és a párbe-
szédet kívánják katalizálni.